

Globalisering is onbekend en omstreden

De debatten en opvattingen over globalisering veranderen onder invloed van nieuwe ontwikkelingen. Wat globalisering voor beleid moet betekenen, is vervolgens ook nog tamelijk duister. Het is tijd voor een serieus nationaal globaliseringdebat.

Dit artikel schetst een aantal belangrijke theorieën en ideeën over globalisering. Maar het laat ook veel onbesproken. Dat is onvermijdelijk omdat het onderwerp geen grenzen kent en permanent in beweging is. Wie iets van globalisering probeert te begrijpen zal bovendien al snel ontdekken dat zij zich niet kan beperken tot wat economen daarover te vertellen hebben, maar ook bij andere sociale wetenschappen te rade moet gaan. En aangezien in wetenschappelijke publicaties verwerkte kennis en inzichten al gauw twee jaar of ouder zijn tegen de tijd dat ze in druk verschijnen, is het tevens raadzaam kranten en internet te volgen en eigen ogen en oren goed de kost te geven, om nieuwe ontwikkelingen en mogelijke interpretaties daarvan bij te houden. Wie de globalisering wil bestuderen heeft derhalve een epistemologisch probleem. Dat begint met de definitie. Globalisering wordt volgens de historici Osterhammel en Petersson (2005) weliswaar veel gebruikt voor terminologische *name-dropping*, maar is desalniettemin meer dan een symptoom van een collectieve weigering om na te denken. Het begrip voldoet namelijk als geen ander “aan de legitieme behoefte om de tijd waarin we leven te benoemen, met als kern een dichotomie die steeds weer even triviaal als waar blijkt. De wereld wordt waarneembaar kleiner wanneer van elkaar verwijderde landen steeds meer met elkaar verbonden worden. Tegelijkertijd wordt de wereld groter omdat onze horizon

nooit eerder zo weids was. Wie derhalve de tijdgeest [...] in één woord wil samenvatten, heeft weinig alternatief dan terug te vallen op de veelvuldig herhaalde verzekering dat we het tijdperk van globalisering zijn binnengetroten” (Osterhammel en Petersson, 2005).

Mythe of realiteit?

De internationalisering van economische processen is natuurlijk niet van gisteren maar al eeuwenlang aan de gang. Discussies over de vraag of de hedendaagse globalisering zonder precedent dan wel een mythe dan wel een terugkeer naar het kapitalisme van voor de Eerste Wereldoorlog is, zijn daarom niet makkelijk te beslechten. Waarom leiden kwantitatieve veranderingen in de omvang van grensoverschrijdende goederen- en kapitaalstromen tot een kwalitatief andere functioneringswijze van het mondiale kapitalisme? En kun je de gevolgen van hedendaagse nieuwe mogelijkheden voor transport en communicatie zinvol vergelijken met revolutionaire veranderingen als gevolg van de introductie van telefonie en telegrafie zo'n eeuw geleden? Osterhammel en Petersson (2005) lossen dit probleem elegant op en noemen de verandering van structuren vanaf eind zestiger jaren het begin van “de meest recente fase van globalisering, die in brede kring wordt gezien als de eerste echte globalisering.” Maar daar kan niet iedereen (Arrighi, 1994) zich in vinden. Afgezien van informatie- en communicatietechnologieën, die de internationalisering van economische processen mogelijk maken en die steeds sneller en goedkoper worden, denken economen bij globalisering op de eerste plaats aan internationalisering van handel en financiële stromen. Daar wordt in toenemende mate ook de internationalisering van de productie van goederen bij betrokken, en nog recenter

ROBERT WENT
Wetenschappelijk medewerker bij de WRR en gastonderzoeker aan de UvA

ook de mondialisering – denk aan *outsourcing*, *offshoring*, *nearshoring* – van de productie van diensten. In populairdere termen worden deze drie internationaliseringën wel aangeduid als de drie-eenheid van mondiale goederenmarkt, mondiaal casino, en mondiale werkplaats (DeMartino, 2000). In de jaren 1990 werd veel aandacht besteed aan de vraag of c.q. hoe globalisering gemeten kan worden, om antwoord te kunnen geven op de vraag of de momentane internationalisering van economische stromen en processen wezenlijk nieuw is (Kiely, 2005). In dit debat zijn ietwat schematisch drie posities te onderkennen (Held et al, 1999). Hyperglobaliseerders, zoals de voormalige Noord-Amerikaanse minister van arbeid Robert Reich (1992) en de Japanse business guru Kenneth Ohmae (1995), stellen dat globalisering leidt tot de denationalisering van economieën als gevolg van de totstandkoming van transnationale netwerken voor productie, handel en de financiële sector. In deze grenzeloze wereld hebben regeringen van nationale staten nog maar weinig speelruimte voor eigen beleid – Thomas Friedman (Friedman, 2000) noemt dit de “gouden dwangbuis van de globalisering”. Regeringen raken in deze optiek in toenemende mate ingeklemd tussen lokale, regionale en mondiale bestuur- en beheersstructuren. Mede in reactie op dergelijke boude claims gingen globaliseringsceptici met statistieken van handelsstromen en financiële stromen in de negentiende eeuw aan de slag om te laten zien dat de hedendaagse globalisering een mythe is (Kleinknecht en Ter Wengel, 1998; Ruigrok en Van Tulder, 1995a). Claims over de noviteit van hedendaagse ontwikkelingen dienen volgens deze onderzoekers uiterst sceptisch benaderd te worden (Hirst en Thompson, 1996) omdat een kleine eeuw geleden al sprake was van vergelijkbare niveau's van openheid voor handel en financiële stromen. Als al sprake is van iets nieuws, dan is dat hoogstens regionalisering in en rondom de triade van Noord-Amerika, de Europese Unie en Japan en Oost- en Zuidoost-Azië (Ruigrok en van Tulder, 1995b). Voor de meeste sceptici verandert de tegenwoordige globalisering weinig of niets aan de rol en mogelijkheden van nationale staten en hun regeringen (Weiss 1998).

De derde positie in dit globaliseringdebat beweegt zich tussen deze standpunten in (Altvater and Mahnkopf 1996). De hedendaagse economische, politieke, sociale en culturele processen van globalisering zijn volgens ‘transformationalist’ zonder precedent. Het functioneren van de wereldeconomie verandert aanzienlijk, en sceptici onderschatten de noviteit en gevolgen van de toenemende internationalisering van de productie van goederen (Went, 2002a). Het wegvallen van duidelijke scheidslijnen tussen internationale en nationale ontwikkelingen en externe en interne zaken vereist nieuwe strategieën en antwoorden van overheden, bedrijven en sociale bewegingen (Held et al, 1999). Maar we zijn nog ver verwijderd van een werkelijk geglobaliseerde wereldeconomie, als die er ooit al komt. En er zit dan ook veel overdrijving in provocerende claims van globaliseringsideologen over het einde van de nationale staat, of over multinationals die *footloose* zouden zijn geworden (Doremus et al, 1998). Hoewel deze discussie nog steeds loopt – zie bijvoorbeeld Ghemawat (2007) versus Friedman (2005) – is in de loop van de tijd het kamp der ‘transformationalist’ vergroot ten koste van met name de ‘sceptici’ (zie echter Kleinknecht et al, 2006). Aardig om daar nog bij te vermelden is de observatie (Held et al, 1999) dat er geen relatie bestaat tussen posities die in dit debat worden ingenomen en ideologische standpunten of wereldvisies. Zo behoren tot het kamp der hyperglobalisten niet alleen neoliberalen, maar ook auteurs die zich op Marx baseren (Desai, 2002) en autonome inspiratoren van een deel van de anders-globalisten (Hardt en Negri, 2000). Binnen elk van de drie geschetste benaderingen passen uiteenlopende intellectuele benaderingen, politieke opvattingen en normatieve overtuigingen.

Voortschrijdende inzichten

Gebaseerd op deze posities en soms er dwars doorheen, worden over een groot aantal concrete deelonderwerpen stevige gedachteswisselingen gevoerd. Behalve theoretische argumenten spelen daarbij in toenemende mate empirische verificaties dan wel falsificaties een rol. Met als voordeel en nadeel dat erg veel empirie voorhanden is. Ik noem een paar belangrijke nog niet afgeronde debatten, zonder pretentie van volledigheid. Is globalisering een zegen voor de mensheid (Wolf, 2004) of juist een probleem waartegen we moeten deglobaliseren (Bello, 2004)? Is meer handel goed voor ontwikkelingslanden (Bhagwati, 2004), moet het wereldhandelssysteem eerst hervormd worden voordat deze landen echt van handel kunnen profiteren (Stiglitz en Charlton, 2005), of is daarvoor nodig dat de Wereldhandelsorganisatie (WTO) niet langer tegen handelsverstoring maar tegen ontwikkelingsverstoring op gaat treden (Khor, 2003), en dat ontwikkelingslanden dezelfde ruimte krijgen voor nationaal beleid als de rijke landen tijdens hun toenmalige ontwikkeling (Chang, 2002)? Is de mondiale inkomensongelijkheid afgenomen (Sala-i-Martin, 2002a; 2002b), of is die claim gebaseerd op methodologisch en empirisch ondeugdelijke berekeningen (Milanovic, 2002) en wijzen de meeste gangbare indicatoren juist op grotere inkomensverschillen (Wade, 2004a; 2004b)? Neemt het aantal armen in de wereld gestaag af, zoals de Wereldbank (2007) onlangs rapporteerde, of zijn de daarbij gebruikte inkomensstatistieken onge-

schikt voor het doel waar zij voor dienen en wordt het aantal armen in de wereld schromelijk onderschat (Reddy en Pogge, 2002)? Controleert de facto eigenlijk niemand de wereldeconomie meer (Friedman, 2005), of wordt de hedendaagse globalisering gedomineerd door de “virtuele partij van Davos”, een mondiale elite van CEO’s en corporate investors met politici en journalisten die voor hen werken (Faux, 2006). Deze debatten zijn soms een herhaling van zetten, maar er veranderen ook opvattingen onder invloed van nieuwe ontwikkelingen. Zo beijvert het IMF zich sinds de Azië-crisis van 1997 niet meer voor het ongeconditioneerd liberaliseren en opengooien van de financiële sector in ontwikkelingslanden. Een onderzoeksteam van het Fonds, waaraan o.a. chief economist Rogoff deelnam, concludeerde bovendien dat empirisch moeilijk een robuuste causale relatie kan worden vastgesteld tussen de mate van financiële integratie en economische groei (Prasad et al, 2003). En de door de ILO ingestelde World Commission on the Social Dimension of Globalization (2004), waaraan o.a. Nobel-prijswinnaar Stiglitz deelnam, stelde vast dat sprake is van grote sociale tekorten en *governance* problemen als gevolg van de huidige asymmetrische globalisering. Handel, productie en kapitaal internationaliseren steeds meer en die ontwikkelingen worden goed gefaciliteerd, maar van globalisering van sociale, democratische en ecologische rechten en normen is geen sprake. Een belangrijk geschilpunt waar onder invloed van nieuwe ontwikkelingen de standpunten recentelijk over aan het veranderen zijn, betreft de gevolgen van globalisering voor de factor arbeid in de rijke landen. In een veelgeciteerd artikel stelde Richard Freeman in 1995 dat handel met minder ontwikkelde landen geen belangrijke verklaring biedt voor de toegenomen druk op de lonen van laaggeschoolden in de ontwikkelde landen: technologische en politieke ontwikkelingen zijn daarvoor veel doorslaggevend. Freeman liet toen al enigszins open dat dit in de toekomst anders zou worden, en tien jaar later concludeerde hij (Freeman, 2005) dat het feit dat de mondiale arbeidspool met 1,5 miljard arbeidskrachten is toegenomen door de toetreding van China, India en het voormalige Sovjetblok (zie ook IMF, 2007) grote gevolgen heeft. *“Having twice as many workers and nearly the same amount of capital places great pressures on labor markets throughout the world. This pressure will affect workers in the developing countries who had traditionally participated in the global economy, as well as workers in advanced countries.”* Aldus Freeman, die traditionele analyses van handel in toenemende mate onbruikbaar noemt. Andere toonaangevende economen komen sindsdien tot vergelijkbare conclusies. Volgens Alan Blinder (2006) worden de ontwrichtende gevolgen van offshoring voor de rijke landen sterk onderschat. Het oude idee dat alleen handel plaatsvindt in dingen die je in een doos kunt stoppen, is volstrekt achterhaald. Steeds meer niet-persoonlijke diensten komen in de nabije toekomst in aanmerking voor offshoring. In de VS bedreigt dit volgens Blinder potentieel driemaal zoveel banen als de industrie op dit moment telt. Hij trekt onder andere de conclusie dat de bestaande programma’s om hulp te bieden aan mensen die door de verplaatsing van bedrijven hun baan verliezen volstrekt inadequaat zijn (zie ook Wasmer en Von Weizsäcker, 2007).

Grossman en Rossi-Hansberg (2006) en Baldwin (2006) gaan op deze piste verder en redeneren door op het gegeven dat bedrijven dankzij radicale reducties in de kosten voor communicatie en coördinatie steeds meer taken kunnen offshoren die tot voor kort tot de *non-tradables* gerekend werden. Het was al langer mogelijk goederen op de ene locatie te produceren en op de andere te consumeren maar nu is het ook mogelijk om verschillende stadia van productieprocessen op andere plaatsen uit te voeren. En dat geldt niet langer alleen voor industriële goederen maar in toenemende mate ook voor diensten. Deze tweede ont koppeling is met traditionele handelstheorieën gebaseerd op David Ricardo niet langer afdoende te bestuderen en vereist een nieuw paradigma waarin niet alleen handel in complete goederen maar ook handel in specifieke taken een plaats krijgt. Dat lijkt geen overbodige luxe, getuige bijvoorbeeld het bericht onlangs in *The Financial Times* (Wright, 2007) dat Westerse producten van consumtengoederen hun aanbodsketen naar China beginnen te verplaatsen. Goederen worden gesorteerd, gelabeld en zelfs in displays geplaatst om daarna vanuit Chinese havens direct naar individuele winkels verscheept te worden. Deze distributiecentrum *bypass* kan grote gevolgen hebben voor de werkgelegenheid. Immers, “het verplaatsen van banen in de distributiesector naar overzeese landen werd als het minst waarschijnlijk beschouwd, omdat het organiseren van de voorraden voor winkels in de juiste hoeveelheden complex is” (Wright, 2007).

De toekomst

Paul Krugman (1999) kon zich na de Azië-crisis van 1997 nog maar moeilijk herinneren “hoe de wereld eruit zag vóór globalisering.” Nog ingewikkelder zijn voorspellingen over de toekomst van globalisering. We weten veel uit het verleden maar niet precies wat daarvan geldig blijft. En er zijn veel economische, sociale alsmede politieke contingenties. Voor een deel weten we gewoon nog niet goed genoeg waar we het over hebben. Over de dynamiek en gevolgen van globalisering is veel nog onduidelijk of niet afdoende onderzocht. Onderzoekers van het CPB gaven bij een

berekening van de voordelen van handel met China bijvoorbeeld aan dat geen recente data beschikbaar zijn over het aantal baanverliezers door toegenomen import (Suyker en De Groot, 2006). Daar komt bij dat de meeste statistieken als gevolg van methodologisch nationalisme (Van Tulder en Van der Zwart, 2006) hoofdzakelijk op het niveau van nationale staten worden verzameld. Grossman en Rossi-Hansberg (2006) stuiten op meetproblemen die daar het gevolg van zijn: handel binnen firma's wordt anders geregistreerd dan handel tussen firma's; handel in taken vindt in toenemende mate plaats zonder dat goederen de douane passeren en dus zonder een papieren spoor na te laten; en misschien wel het belangrijkste: het meten van de waarde van de import en export van een land geeft geen inzicht meer in de mate waarin het geïntegreerd is in de internationale productie- en aanbodketens. Transacties worden daardoor soms niet geregistreerd, en soms juist tweemaal meegeteld (Mellens et al, 2007). Wat globalisering voor beleid moet betekenen, is vervolgens ook nog tamelijk duister. Slaat het nog wel ergens op om met nationaal innovatiebeleid (potentiële) winnaars te selecteren (Baldwin, 2006)? Of om bedrijven die als nationale kampioenen gezien of aangewezen worden met overheidssteun in het zadel te houden (Véron, 2006)? En wat voor beleid is nodig, mogelijk én effectief om de verliezers van globalisering te compenseren en ondersteunen? Vooral deze laatste politiek-economische vraag is van belang omdat het draagvlak voor globalisering erodeert. "Als je de bevolking van de VS er over laat stemmen verliest globalisering", constateerde Jeff Immelt, CEO van General Electric (Ghemawat, 2007) vorig jaar. En rond diezelfde tijd gaf 47 procent van de Europeanen in een peiling aan globalisering als een bedreiging te beschouwen, terwijl slechts 37 procent het een kans noemde. De eerste globaliseringgolf tot aan de Eerste Wereldoorlog eindigde volgens Jeffrey Frieden (2006) niet om technische redenen, maar omdat geen effectieve politieke en beleidsantwoorden gegeven werden op veranderende economische en sociale omstandigheden. De economische en politieke leiders negeerden de kosten van globalisering en werden vervolgens opzij gezet

door de mensen, groepen en landen die voor deze kosten opdraaiden. Zijn les voor nu is dat blijvende steun voor verdergaande globalisering alleen verkregen kan worden met beleid om nationale economieën vruchten te laten plukken van de internationale economische integratie, en met gerichte interventies om transities voor verliezers soepel te laten verlopen. Consultaties met getroffen sociale groepen lijken hem daarvoor een goed idee.

Ten behoeve van een internationaal comparatief project vroeg een collega onlangs hulp bij haar zoektocht naar een strategisch document van de Nederlandse regering over globalisering. Daar bleek maar weinig over te vinden, en in het coalitieakkoord van onze huidige regering (TK-fracties CDA, PvdA en ChristenUnie, 2007) komt het woord globalisering zelfs niet voor. Na het globaliseringdebat dat in 1994 door de toenmalige minister van Economische Zaken Koos Andriessen werd geëntameerd en dat live op de televisie te volgen was – er werd gekscherend gesproken van de Koos Clinton show – is in ons land nooit een geïnformeerde discussie over globalisering georganiseerd. Begin van deze eeuw brachten onze oosterburen met dat doel parlementsleden en wetenschappers bij elkaar in een enquêtecommissie naar de globalisering van de wereld-economie (Deutscher Bundestag, 2002; Went, 2002b), en de Economische Raad van de Premier van Finland publiceerde eind vorig jaar uitgebreid over globalisering (www.government.fi/hallitus/talousneuvosto/en.jsp). Het lijkt in het licht van het referendum over de Europese grondwet (WRR, 2007) niet verstandig uit te gaan van een vanzelfsprekend draagvlak onder de bevolking voor verdergaande globalisering. Is het daarom geen tijd voor een serieus nationaal globaliseringdebat?

LITERATUUR

- Altwater, E. en B. Mahnkopf (1996) *Grenzen der globalisierung*. Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Arrighi, G. (1994) *The long twentieth century*. Londen: Verso.
- Baldwin, R. (2006) *Globalisation: the great unbundling*, in: Prime Minister's Office, *Globalisation challenges for Europe*. Helsinki: Prime minister's Office Publications.
- Bello, W. (2004) *Deglobalization. Ideas for a new world economy*. Londen: Zed Books.
- Bhagwati, J. (2004) *In defense of globalization*. Oxford: Oxford University Press.
- Blinder, A. (2006) *Offshoring: the next industrial revolution*. *Foreign Affairs*, maart/april, 113–128.
- Chang, H-J (2002) *Kicking away the ladder: Development strategy in historical perspective*. Londen: Anthem Press.
- DeMartino, G. (2000) *Global economy, global justice. Theoretical objectives and policy alternatives to neoliberalism*. Londen en New York: Routledge.
- Desai, M. (2002) *Marx's Revenge. The resurgence of capitalism and the death of statist socialism*. Londen en New York: Verso.
- Deutscher Bundestag (hrsg.) (2002) *Schlussbericht der Enquete-Kommission: Globalisierung der Weltwirtschaft*. Opladen: Leske + Budrich.

- Doremus, P., W. Keller, L. Pauly en S. Reich (1998) *The myth of the global corporation*. Princeton: Princeton University Press.
- Faux, J. (2006) *The global class war. How america's bipartisan elite lost our future – and what it will take to win it back*. Hoboken: John Wiley.
- Freeman, R. (1995) Are your wages set in Beijing?, *Journal of Economic Perspectives*, 9(3), 15–32.
- Freeman, R. (2005) *What really ails Europe (and America): The doubling of the global workforce*, www.theglobalist.com, 3 juni.
- Friedman, T. (2000) *The Lexus and the olive tree: understanding globalization*. New York: Anchor Books.
- Friedman, T. (2005) *The world is flat. A brief history of the twenty-first century*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Frieden, J. (2006) *Will global capitalism fall again?* Bruegel Essay and Lecture Series, www.bruegel.org.
- Ghemawat, P. (2007) Why the world isn't flat. *Foreign Policy*, maart/april, 54–60.
- Grossman, G. en E. Rossi-Hansberg (2006a) *The rise of offshoring: it's not wine for cloth anymore*. Ongepubliceerd manuscript, Federal Reserve van Kansas, tijdens Jackson Hole conferentie, www.kc.frb.org/.
- Hardt, M. en A. Negri (2000) *Empire*. Cambridge, Massachusetts en Londen: Harvard University Press.
- Held, D., A. McGrew, D. Goldblatt en J. Perraton (1999) *Global transformations. politics, economics and culture*. Stanford: Stanford University Press.
- Hirst, P. en G. Thompson (1996) *Globalization in question*. Cambridge: Polity Press.
- International Monetary Fund (IMF) (2007) *World economic outlook. Spillovers and cycles in the global economy*. Washington DC: IMF.
- Khor, M. (2003) Globalization, global governance and the dilemmas of development, in: H-J Chang (red.), *Rethinking development economics*. Londen: Anthem Press.
- Kiely, R. (2005) *The clash of globalizations. Neo-liberalism, the third way and Anti-globalisation*. Leiden en Boston: Brill.
- Kleinknecht, A. R. Naastepad en S. Storm (2006) Links conservatisme: opmerkingen bij het manifest van Waterland. *Waterstof* 19, www.waterlandstichting.nl.
- Kleinknecht, A. and J. ter Wengel (1998) The myth of economic globalization. *Cambridge Journal of Economics*, 22(5), 637–648.
- Krugman, P. (1999) *The return of depression economics*, New York en Londen: W.W. Norton en Company.
- Mellens, M., H. Noordman en J. Verbruggen (2007) *Wederuitvoer: internationale vergelijking en gevolgen voor prestatie-indicatoren*. CPB Document, nr 143.
- Milanovic, B. (2002) *The Ricardian Vice: Why Sala-i-Martin's Calculations of World Income inequality are wrong*. Ongepubliceerd manuscript verkrijgbaar op www.worldbank.org.
- Ohmae, K. (1995) *The end of the nation state. The rise of regional economies*. New York: Free Press.
- Osterhammel, J. en N. Petersson (2005) *Globalization. A short history*. Princeton: Princeton University Press.
- Prasad, E., K. Rogoff, S-J Wei en M. Ayhan Kose (2003) *Effects of financial globalisation on developing countries: some empirical evidence*. IMF: Washington.
- Reddy, S. and T. Pogge (2002) *How not to count the poor (version 4.3)*. Ongepubliceerd manuscript verkrijgbaar op www.socialanalysis.org.
- Reich, R. (1992) *The work of nations. Preparing ourselves for 21st century capitalism*. New York: Vintage Books.
- Ruigrok, W. en R. van Tulder (1995a) Misverstand globalisering. *ESB*, 80(4038), 1140–1143.
- Ruigrok, W. en R. van Tulder (1995b) *The logic of international restructuring*. Londen: Routledge.
- Sala-i-Martin, X. (2002a) *The disturbing rise of world income inequality*. Working Paper, NBER, nr. 8904.
- Sala-i-Martin, X. (2002b) *The world distribution of income*. NBER Working Paper, nr. 8905.
- Stiglitz, J. en A. Charlton (2005) *Fair trade for all. How trade can promote development*. Oxford: Oxford University Press.
- Suyker, W. en H. de Groot (red.) (2006) *China and the Dutch economy*, CPB Document, nr 127.
- Tweede Kamerfracties CDA, PvdA en ChristenUnie (2007) *Coalitieakkoord*.
- Van Tulder, R. en A. van der Zwart (2006) *International business-society management. Linking corporate responsibility and globalization*. Londen en New York: Routledge.
- Véron, N. (2006) *Farewell national champions*. Bruegel Policy Brief, www.bruegel.org.
- Wade, R. (2004a) Is globalization reducing poverty and inequality? *World Development*, 32(4), 567–589.
- Wade, R. (2004b) On the causes of increasing world poverty and inequality, or Why the Matthew Effect prevails. *New Political Economy*, 9(2), 163–188.
- Wasmer, E. en J. von Weizsäcker (2007) *A better globalisation fund*. Bruegel Policy Brief, www.bruegel.org.
- Weiss, L. (1998) *The myth of the powerless state*. Ithaca: Cornell University Press.
- Went, R. (2002a) *The enigma of globalization. A journey to a new stage of capitalism*. Londen en New York: Routledge.
- Went, R. (2002b) De politiek van de economie. *De Groene Amsterdammer*, 30 november 2002.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) (2007) *Europa in Nederland*. Den Haag: WRR
- Wolf, M. (2004) *Why Globalization Works*. New Haven en Londen: Yale University Press.
- World Bank (2007) *World development indicators 2007*. Washington: International Bank for Reconstruction and Development/World Bank
- World Commission on the Social Dimension of Globalization (2004), *A fair globalization: creating opportunities for all*. Genève, Geneve: ILO.
- Wright, R. (2007) Western retailers shift their supply chain tasks to China. *Financial Times*, 27 maart 2007.

